

Intervjuu näitleja Anu Lambiga

Küsitles Kersti Lepajõe (september 2020)

Oleme intervjuu tarbeks istunud kaks korda Tallinnas Maiasmoka kohvikus ja läbi arutanud oma nooruse ja Tartu-päevade teemad. Nendest kohtumistest on sündinud siinne jutuajamine. Ammuste koolikaaslastena kasutame vestluses *sina*-vormi.

- **Õppisid 1976–1978 Tartu ülikoolis eesti filoloogiat. Kas eesti keele ja kirjanduse õppimine oli toona su esimene valik? Olid ju lõpetanud Tallinna 7. keskkooli (praegune Tallinna inglise kolledž) ja saanud hea ettevalmistuse võõrkeeltes. Kas ka mõni võõrkeele eriala mõlkus meeles?**

Ma natuke mängisin selle mõttega. Tegelikult ma ju tahtsin saada näitlejaks – viiendast eluaastast peale. Aga ma ei rääkinud sellest mitte kellelegi. Ema küll aimas. Nii et kui keskkooli lõpus küsiti meilt, mida me edasi õppima läheme, vastasin, et lähen Leningradi prantsuse keelt õppima. Käisin keskkoolis Lauri Leesi juures keeltekoolis. Tartus avati prantsuse keele õpe uuesti paar aastat hiljem, sestap Leningradi mineku mõte. Lavakunstikateedri sisseastumiskatsetel kukkusin kohe eelvoorus läbi ja maailm varises minu jaoks täielikult kokku. Tagantjärele võin öelda, et see oli minu õnn. Ma ei oleks muidu käinud Tartu ülikoolis. Ma teadsin, et lähen kindlasti midagi edasi õppima. Ma ei arvanud siis ka seda, et ma lähen veel kord teatrikooli katsetele. Olin kindel, et ma olen totaalselt andetu.

Ma ei läinud Leningradi prantsuse keelt ega ka mitte Tartusse inglise keelt õppima, ehkki mu lemmikõppeaine keskkoolis oli *translation practice*, mida andis Lia Rajandi, kes on tõlkinud Tolkieni „Kääbiku“. Tõlkisime tõlkepraktika aines koduülesandena Moscow News’ist lühikesi, pikkade lausetega nupukesi. Tunnis võrdlesime ja analüüsisime tõlkeid. Ühe sellise kuue-seitsmerealise nupukese peale võis minna mitu tundi, aga ma

nautisin täiega sellist nikerdamist ja hiljem tunnis tõlgete võrdlemist. Lia Rajandist õhkus Eesti aega, nagu paljudest teistest sõjajärgse Eesti vabariigi ajal elanud õpetajatest. Õpetaja *par excellence* oli ja on minu jaoks Leida Vahtra, kes oli üksteist aastat mu inglise keele õpetaja. Nõudlik, range, samas mänguline ja vaimukas inimene. Eestiaegsete õpetajate täit väärtust, nende seesmist kohust mitte lasta kukkuda sel „pillatud tuletunglal“ teadvustasin hiljem.

- **Aga miks siis ikkagi eesti keel? Kust see tuli?**

Vist kuidagi huvist kirjanduse vastu. Ma ei mõelnud niivõrd keele peale. Mind huvitas kirjandus. Olin üsna üllatunud, kui tegime esimesel kursusel eesti keeles palju kontrolltöid, ma olin juba kirjanduse eriala valinud, ja siis kutsus Valve-Liivi Kingisepp mind nende tunnikontrollide põhjal üle eesti keelt õppima. Ta ütles, et ehk äkki ikka mõtleksite veel ja tulete keelde üle. Ma olin nii noor, ainult kaheksateist, ei osanud end kõrvalt vaadata ja mõelda, et äkki ta soovib täitsa arukat mõtet.

- **Kui sa oma Tartus õppimise aega meenutad, kes olid need õppejõud, kes on meelde jäänud, mis olid need kursused, mis sulle mingi jälje jätsid?**

Need õppejõud, kes õpetasid meid Tartus, olid ju enamasti samuti eakamad, seega ka Eesti-aegsed, nagu mu keskkooli lemmikud. Väärtused, mida nad kandsid ja edasi andsid – selle üle olen tohutult õnnelik. Nõudlikkus aine vastu, sest see määrab ülikooli taseme. Ladina keelt ja antiikkirjandust õpetas Richard Kleis, Eesti entsüklopeedia peatoimetaja. Paula Palmeos andis soome keelt. Eraldi teema on vene kirjanduse loengukursus toonases Tartu ülikoolis, kus õppejõududeks olid Valeri Bezzubov, Ann Malts, Peeter Torop. Marju Lepajõe ütles paar aastat tagasi Sirbi haridusteemalises vestlusringis, et see oli kõige kasulikumaid loengukursusi kirjanduse mõistmise jaoks, millega võrreldavat ta pole hiljem ka rajatagustes ülikoolides kohanud.

Vahel olen mõelnud, et ma läksin ju õppima eesti kirjandust, aga sain väga põhjaliku ettevalmistuse vene kirjanduses. No muidugi ma tulin pärast teist aastat ära, küllap siis oleksin jõudnud hiljem eesti kirjandusse kaevuda. Aga vene kirjanduse kursus oli täiesti silmi avav. Väga põhjalik oli vene nõukogude kirjanduse ajalugu Valeri Bezzubovilt. Pidime eksamiks

läbi lugema kuskil üheksakümmend raamatut. Läksin Bezzubovi eksamile ja mul oli lugemata kaks või kolm raamatut. Tõmbasin eksamipileti ja sealt vaatas vastu Ehrenburgi „Torm“. See oli mul lugemata. Ma ütlesin Bezzubovile, et mul on peaaegu kõik loetud, aga lugemata on paar raamatut ja nende hulgas just Ehrenburg. Bezzubov ütles, et minge lugege läbi, siis te teate seda ka, ja saatis mu minema. Tegin järeleksami. Olin täiesti veendunud, et ükskõik kui hästi ma vastan, ma saan ühe palli võrra madalama hinde. Aga ma sain selle eksami viie. See oli kogemus! Teine kogemus on mul jälle vastupidine. Seotud Paul Aristega, kelle sissejuhatuse soome-ugri filoloogiasse eksamil vastasin ära mõlemad eksamipileti küsimused. Ariste hakkas küsima lisaküsimusi. Ta küsis nii kaua, kuni ma eksisin, hääliku ja tähe mõistega. Tal oli väga hea meel – lõpetas eksami, pani mulle nelja ja ütles, nüüd on teil see meeles. See on mul tõesti eluks ajaks meeles ja ma korrigeerin jätkuvalt tudengeid.

Ma tahan öelda, et me saime tunda Eesti aega, saime tunda, mida tähendab akadeemiline õppeasutus. Meie Kleis, kes tegi järjepanu väikesi kontrolltöid. Või Paula Palmeos – pidevalt olid soome keele kontrolltööd, käänasime-pöörasime sõnu. Ja me polnud ju nende kummagi ainus grupp, keda nad õpetasid. See pidev punasega parandamine. Ma olen õnnelik, et olen sellisest õpetusmeetodist osa saanud. Kleis viskas eksamilt välja kõik, kes spikerdasid või kavatsesid spikerdada. Selline käitumisviis ärritas teda südame põhjani. Ka Kleisi terav ja otsekohane sõnakasutus on meelde jäänud. Ei kujuta ette, et võiks tänapäeva üliõpilasele näkku öelda, et te olete laisk, te olete ebaaus jne. Ometi oli Kleis oma sõnades aus. Kui ta kellegi kohta midagi teravat ütles, siis see oli ka teenitult. Meie õppejõud kandsid Eesti-aegset õppimisviisi ja õhustikku.

Ja veel Jaak Põldmäe sissejuhatuse värsiõpetusse. See oli mingi müstiline õhkkond Jaak Põldmäe loengutes. Ta rääkis tasa ja monotoonselt, aga magnetilise jõuga. Tema loengud olid nagu mingile pühale maale minek. Käisin koos ühe kursusekaaslasega esimese kursuse sügisel Põldmäe ja tema väikese värsiõpetuse erigrupiga, viimase aasta tudengitega, Mihhailovskojes. Oli kuldne sügis, ütlesime selle kohta Boldino sügis. Sellel sõidul olid Oleskid, Priimägi, Andres ja Lea Raudsepp ja veel paar inimest. Ööbisime Vene talutares kõik koos ühes suures toas madratsitel maas. Ja öhtul hakkasid need viienda kursuse tudengid Põldmäe eestvedamisel erinevates värsimõõtudes improviseerima, küll trohheuses,

jambis, daktüilis kõnelema. Tuli oli kustutatud. Ja siis Põldmäe vaikselt parandas, kus vaja. Kuulasin ahnelt. Ütles, et siin lonkab ja see sõna sobiks vast sellesse kohta paremini. See oli niivõrd inspireeriv! Ja nüüd, kui ma ise õpetan värsiõpetuse kursust, lasen tudengitel samamoodi erinevates värsimõõtudes kirjutada, teha näiteks heksameetreid. Värsimõõtude määramine eesti luule praktikumis oli ühtlasi eesti luule õpetamine, aga ka üks filoloogiliselt mõtlema õpetamise viise. Betti Alver tõlkis „Jevgeni Oneginit“ viis aastat, see ongi sõnade kaalumise, kaalutud sõna. Jaak Põldmäe õpetamine oli väga elamuslik.

Hiljem teatrikoolis näitlejaks õppides lugesime näiteks elegeelist distihhoni, aga värsimõõduga ei tegelenud. Lugesime Ridala „Metshanesid“, aga seda, et üks rida on heksameetris, teine pentameetris, ei puudutanud üldse. Ain Kaalep oma artiklis „Deklamatsiooni meelelisest mõnust“ räägib sellest, kuidas Voldemar Panso (Kaalep küll nime ei nimeta, see on ära toodud joonealusena) kutsus ta „Kuningas Oidipuse“ lavastuse juurde Vanemuises „mingisuguseks“ konsultandiks. Kui Kaalep avaldas arvamist, et näitlejatele peaks rääkima midagi ka värsimõõtudest, läks Panso umbusklikuks ja rääkinud loo lapsepõlvest, kui tema ja ta õde olnud väikesed. Nende ema läinud kord poodi ja öelnud lahkumisel millegipärast lastele, et need ei topiks vahepeal ube ninna. Lastele endile poleks see mõte pähe tulnud, aga kui ema poest saabus, olid neil oad ninas. Selle looga andis Panso mõista, et kui juhtida näitlejate tähelepanu rütmile, hakkavad nad seda raiuma. See põhimõte valitses ka ilmselt teatrikoolis. Värsimõõte ei puudutatud. Praegu mina neid õpetan. Ma ei eelda, et rütmi peaks raiuma, aga rütmist teadlik olek aitab mõtet välja tuua, lauseid liigendada. See baas on mul Tartust.

- **Kuidas valid materjali, mida annad oma tudengitele lugeda?**

Olen püüdnud eesti keelt õpetada läbi kirjakeele kujunemise loo. Olen keskendunud piibli tõlke ja sellega paralleelselt eesti keele grammatikate ajaloolle. Pean oluliseks, et näitleja oskaks lugeda vanas kirjaviisis ja gooti kirjas teksti. Olen kasutanud palju Keele ja Kirjanduse artikleid. Kõige rohkem Jaan Unduski omi, ka tema Tunas avaldatud artikleid. Keelele lisaks pean oluliseks, et nende artiklite kaudu õpivad tudengid kultuurilugu. Viimasel ajal olen alustanud Arvo Krikmanni piibli-ütluste artikliga (KK 1996). Näiteks Shakespeare'i tekstides on inglise uurijate järgi 13 000 viidet piiblike. Neid tuleb õppida märkama. Lisaks palun kuulata Krikmanni kaht

samateemalist raadiosaadet „Eesti loo“ sarjast. Üliõpilastele väga meeldib saateid kuulata. See on elav sõna, mis on kirega räägitud.

Nõuan sõnade tähenduse teadmist. See on seesmise, iseenesestmõistetava vajaduse äratamine selle järele, et tekstiga tööd tegev inimene peab vaatama järele iga sõna, mida ta ei tea. Loomulikult võtab selline lugemine aega. Ja ikkagi, kui läbikasvanud liha on meie kultuur ja keel! Hea on teada ja tajuda, kust mis tuleb, mis on millegi taust. Palju tegeleme fraseologismidega, küsisime viimati ka mõne fraseologismi tähendust sisseastumiseksamil tudengikandidaatide kirjalikus töös. Näiteks *hambaid varna panema* – vaid üks üliõpilane oskas seda seostada näljaga. See tähendab, et keele rikkust enam ei tunta. Ja tõelist nälga pole ka majas olnud.

Võtan kõik „Eesti keele seletava sõnaraamatu“ oranžid köited auditooriumisse kaasa. Üliõpilased on harjunud sõnaraamatut kasutama nutiseadmetes. Kui näha kogu otsitava sõna ümbrust, siis on suurem pilt silme ees.

- **Kui palju sa n-ö puhast keelt, nagu õigekirja ja komade panemist õpetad?**

Oleme teinud Vikerraadio etteütlosti, oleme õppinud sõnade tähendusi ja nende kasutamist lauses. Sellega on omajagu jahmatust: üliõpilane enda arvates teab sõna, aga tegelikult sõna täpset tähendust ikkagi mitte. Õigekirja ja kirjavahemärke olen puudutanud põgusamalt, keele ja kultuuri lugu võtab oma aja. Asjatundmatus selles vallas ilmneb siis, kui tudengid oma bakalaureusetöid kirjutavad: seal kas komad puuduvad või viimasel ajal on need pandud inglise keele eeskujusid arvestavalt.

Õpetamine on tähendanud minu enda jaoks võimalust mingisse teemasse koos tudengitega süveneda. Mul on hea näide Aavikuga. Tulin ülikoolist ära enne, kui keeleõpetuses temani jõuti. Nõukogude kool teda ei puudutanud. Teadsin, et ma suurt midagi Aavikust ei tea. Tahtsin rahulikult ja põhjalikult kõike ta kirjutatut lugeda. Selleks oli vaja aega. Võtsin tudengid sellele teekonnale kaasa. See kõik toimus küll lavakõne õppeaine raames. Tegelesime terve aasta Aaviku ja keeleuudusega. Õpetajana tahtsin, et tudengid läheksid raamatukokku, et nad ise uuriks. Nad valmistusid Aavikust – tegid ettekandeid, kirjutasid keeleuuduslikus keeles omaloomingut. Eriti inspireerivaks kujunes tudengite jaoks instruktiiv. See oli väga kasulik, ka üliõpilaste keeletaju arendamise mõttes. Meil polnud mingit sundust lavastust teha, aga korraga adusime, et oleme nii palju teada

saanud – tundsi kohustust jagada seda ka noorema kursusega. Meie ülesastumist koolis väisasid kolme teatri peanäitejuhid, kes kõik leidsid, et selle kavaga tuleb kooliseinte vahelt välja tulla. NO-teater haaras kõige jõulisemalt härjal sarvist ja nende katuse all astusimegi üles.

Niisama põhjalikult olen hiljem koos tudengitega tegelenud Saareste ja Wiedemanniga.

- **Kui sa ise tõlgid, näiteks näidendeid, ja toimetad, mis laadi probleemidega sa ise siis silmitsi oled?**

Eestikeelse sõnajärje probleemiga. Slängi tähendustega. Teksti erinevate stiilikihtidega. Küsimärkidega kohtade asjus pöördun tõlgitavat keelt emakeelena kõnelevate sõprade poole. Krista Kaer mainis kunagi ühes temaga tehtud intervjuus, et ta vaatab järele ka kõigi teada sõnade tähendused. Oli rõõm lugeda. Teen sedasama. Võimalusel ka võrdlen eri keeltesse tehtud tõlkeid. Huvist, kuidas tõlkekeeles üht või teist kohta edasi on antud, originaali stiili tabatud. Praegu tõlgin Peter Brooki elulugu. Mul on kõrval venekeelne tõlge. Märkan, kuidas kohati on tõlkes n-ö nurgad maha sõidetud. Brooki pikka lauset lihtsustatud, vahel on kadunud epiteedid.

- **Õppisid hiljuti usuteaduste instituudis kristliku kultuuriloo magistriõppes. Kuidas ise tudengi rollis end kirjutajana tundsid?**

Kõigepealt – õppejõuna oli huvitav olla tudengi rollis, vaatasin iseennast, oma õpetamisele teatrikoolis kõrvalpilguga. Aga kirjutamine ei ole minu jaoks lihtne. Võin jääda takerduma stiili juurde, ajakirjanduslikus latusas laadis on mul raske kirjutada. Kaalun liiga sõnu. Ja eelistan nappust.

Mu lõputöö oli kommenteeritud tõlge, dominikaani preestri, religioosse kirjaniku, näitlejate preestri ja pihhiisa Ambroise-Marie Carré raamatu „Kas kirik on teatriga lepituse leidnud? Molière’ist Louis Jouvet’ni“ kommenteeritud tõlge, juhendaja Kristiina Ross. Mul oli väga hea meel, et ta nõustus mind juhendama.

- **Sa pole diplomeeritud filoloog, aga oled filoloog vast rohkemgi kui mõnigi teine.**

Tartu-aastad olid üliolulised. Vaimustumine õppimisest – ja millised suurepärasead õppejõud meil olid. Meile anti edasi teatepulk, väga hoitult. Kaitsti väärtusi, mis on aegade ülesed.